

Rhys ap Gwent

**Cynllun Llywodraeth
Cymru i gyflwyno system
caniatâd tybiedig ar gyfer
rhoi organau**

Gwerddon

CYFNODOLYN ACADEMAIDD CYMRAEG

Golygydd Yr Athro Ioan Williams

Cynllun Llywodraeth Cymru i gyflwyno system caniatâd tybiedig ar gyfer rhoi organau

Rhys ap Iwan

Cefndir

Yng Nghymru bu trafodaeth ers nifer o flynyddoedd ynghylch cyflwyno cynllun caniatâd tybiedig (*presumed consent*) ar gyfer rhoi organau. Yn fras, yn ôl y cynllun hwn, os na fydd oedolion yng Nghymru'n mynegi eu gwrthwynebiad i roi eu horganau ar ôl iddynt farw, bydd yr awdurdodau'n tybio i'r oedolion hynny roi eu caniatâd. Yn ôl y drefn bresennol, rhoddir cyfrifoldeb ar yr unigolyn i gofrestru fel rhoddwr, ond pan weithredir y cynllun newydd hwn, bydd yr unigolyn yn gyfrifol am ddatgofrestru.

Cyflwynwyd Papur Gwyn gan Lywodraeth Cymru ym mis Tachwedd 2011. Pwrpas y ddogfen hon oedd amlinellu'r cynllun, dechrau cyfnod ymgynghori, a gwahodd pobl i fynegi barn. Ym mis Mehefin 2012, cyhoeddwyd y Mesur drafft, ac ar 3 Rhagfyr 2012, rhoddwyd Mesur o'r enw Bil Trawsblannu Dynol (Cymru)¹ gerbron y Senedd. Ym mis Mai 2013, cyflwynwyd nifer o ddiwygiadau i'r Mesur, ac ar 2 Gorffennaf 2013, pasiwyd y Mesur gan y Senedd. Cefnogwyd y Mesur gan 43 allan o 60 aelod y Cynulliad, pleidleisiodd wyth yn ei erbyn ac ymataliodd dau ohonynt. Gweithredir y cynllun yn 2015.

Er mwyn troi Mesur yn ddeddf, ceir nifer o gamau i'r broses ddeddfu. Bu'r broses o greu cyfraith newydd er mwyn gweithredu'r cynllun hwn yn un hir a chymhleth. Eir ati yn yr erthygl hon i wneud gwerthusiad cyfreithiol o egwyddorion y cynllun, yn hytrach na thrafod y broses wleidyddol, ddeddfwriaethol.

Pwerau Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Mae'r broses o drosglwyddo pwerau o Lywodraeth San Steffan i Gymru, a ffurfio Llywodraeth yng Nghaerdydd, wedi bod yn un raddol. Dros amser, cyfrannodd nifer o elfennau at ddatblygu'r Cynulliad a Llywodraeth Cymru i'w sefyllfa bresennol. Er y bu Cymru'n wlad annibynnol ganrifoedd yn ôl, mae hanes cyfoes datganoli pwerau i Gymru'n dechrau gyda Refferendwm 1997. O ganlyniad i'r mwyafrif o bleidleisiau o blaid creu Cynulliad i Gymru yn y refferendwm hon, pasiodd Llywodraeth San Steffan Ddeddf Llywodraeth Cymru ym 1998,² a arweiniodd at sefydlu'r Cynulliad. Yn 2006, pasiwyd Deddf Llywodraeth Cymru, ac mae Atodlen 7 i'r Ddeddf hon yn amlinellu ugain maes lle rhoddir hawl i'r Cynulliad ddeddfu.

Mae iechyd yn un o'r meysydd amlinellir yn Atodlen 7 Deddf Llywodraeth Cymru 2006.³ Mae gan y Cynulliad, felly, yr hawl i basio cyfreithiau newydd yng Nghymru sy'n

¹ Bil Trawsblannu Dynol (Cymru) 2012-13.

² Deddf Llywodraeth Cymru 1998.

³ Deddf Llywodraeth Cymru 2006, Atodlen 7, paragraff 9.

berthnasol i faes iechyd a gwasanaethau iechyd. Mae'n bwysig nodi, serch hynny, y ceir sawl eithriad; er enghraifft, ni chaiff y Cynulliad wneud unrhyw benderfyniad ynglŷn ag erthyliad na chamddefnyddio cyffuriau.

Er mwyn creu cyfraith yng Nghymru cyn Refferendwm mis Mawrth 2011, roedd angen i'r Cynulliad ofyn am ganiatâd San Steffan ar ffurf gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol.⁴ Yn dilyn canlyniad y refferendwm, a oedd o blaid cynyddu pwerau'r Cynulliad, dywedodd Edwina Hart AC, gan gyfeirio at Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006,⁵ fod gan y Cynulliad bellach yr hawl i ddeddfu'n annibynnol oddi wrth Lywodraeth San Steffan ynglŷn â rhoi organau.

Sefyllfa Cleifion yng Nghymru

Erbyn diwedd mis Mawrth 2011, roedd 7800 o gleifion wedi cofrestru am drawsblaniad yn y Deyrnas Unedig.⁶ Yn ystod y cyfnod 2010/11, bu farw 511 o gleifion wrth aros. Mae'n debyg fod y gwir nifer yn uwch na hyn, yn nes at 1000, gan y tynnwyd nifer o gleifion oddi ar y rhestr am eu bod yn rhy sâl i dderbyn llawdriniaeth. Yn ôl y Cyn-weinidog Iechyd, Lesley Griffiths, bu farw 37 o bobl yng Nghymru wrth iddynt aros am drawsblaniad yn ystod cyfnod 2011/12.

Tra bod nifer fawr o gleifion yn dal i aros am drawsblaniad, mae nifer yr organau sydd ar gael wedi cynyddu dros y ddeng mlynedd ddiwethaf o ganlyniad i ymgyrchu a mwy o ymwybyddiaeth ymysg y cyhoedd. Rhwng cyfnod 2007/08 a 2010/11, nododd yr Awdurdod Gwaed a Thrawsblaniadau'r GIG gynnydd o 25 y cant yn nifer yr organau oddi wrth roddwyr marw. Mae'r awdurdod hwn hefyd yn rhagweld, yn sgil gwaith ymgyrchu'r Tasglu Rhoi Organau (*Organ Donation Taskforce*), y bydd nifer yr organau sydd ar gael yn cynyddu o 50 y cant o fewn 5 mlynedd.⁷ Er gwaethaf y cynnydd hwn, mae prinder yn parhau, ac yn ôl adroddiad gan Gyngor Ewrop,⁸ mae'r Deyrnas Unedig yn parhau i fod yn un o'r gwledydd sydd â'r ganran isaf o roddwyr yn Ewrop. Mae nifer o ffactorau personol yn effeithio ar agwedd unigolion wrth iddynt ystyried cofrestru fel rhoddwyr organau, gan gynnwys crefydd, cyfoeth, addysg, a chredoau cymdeithasol. Mae ffactorau mwy cyffredinol fel deddfwriaeth, yr amodau o fewn ysbytai, a diogelwch ar y ffyrdd hefyd yn dylanwadu'n gryf iawn. O ganlyniad, ceir trafodaethau cyson ynglŷn â sut i wella'r drefn bresennol.

Y Gyfraith Bresennol

Ar hyn o bryd, mae'r gyfraith mewn perthynas â rhoi a thrawsblannu organau'r sawl a fu farw wedi'i hamlinellu yn Neddf Meinweoedd Dynol 2004.⁹ Pasiwyd y Ddeddf hon yn dilyn sgandal yn Ysbyty Alder Hey.¹⁰

⁴ Webley, L. a Samuels H. (2009), *Complete Public Law* (Oxford: Oxford University Press).

⁵ Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

⁶ NHS Blood and Transplant (2011), *Transplant Activity in the UK. Activity Report 2010/11* (Bristol, NHSBT), t. 1.

⁷ NHS Blood and Transplant (26 Ionawr 2012), *Achieving the 50% increase in organ donation* (Bristol, NHSBT).

⁸ Council of Europe (2011), 'Newsletter. Transplant 2011' (Strasbourg, Council of Europe), t. 4.

⁹ Deddf Meinweoedd Dynol 2004.

¹⁰ Jackson, E. (2009, 2ail argraffiad 2010), *Medical Law: Text, Cases and Materials* (Oxford: Oxford University Press).

Mae Adran 1 (1) (c) y Ddeddf Meinweoedd Dynol (trwy gyfeirio at Atodlen 1, paragraff 7) yn rhoi'r hawl i organau dynol gael eu tynnu o gorff marw a'u trawsblannu.

Mae Adran 1 (1) y Ddeddf hon yn datgan bod angen caniatâd priodol (*appropriate consent*) cyn y gellir tynnu organ o gorff i'w drawsblannu. Rhoddir esboniad i 'ganiatâd priodol gan oedolyn' yn Adran 3. Mae caniatâd priodol gan unigolyn byw gyfystyr â chaniatâd cyffredinol yn y cyd-destun meddygol. Yn ôl y drefn bresennol, ceir tri modd i brofi caniatâd priodol i drawsblannu organau oddi wrth y sawl sydd wedi marw:-

- 1) Mae'r caniatâd yn ddilys os rhoddodd yr ymadawedig ganiatâd ysgrifenedig sy'n gyson â gofynion Adran 3 (5) y Ddeddf;
- 2) Mae'r caniatâd yn ddilys os y'i rhoddir gan unigolyn a benodwyd gan yr ymadawedig cyn iddo farw;
- 3) Mae'r caniatâd yn ddilys os y'i rhoddir gan unigolyn sy'n berthynas i'r ymadawedig. Mae Adran 27 (4) yn rhoi rhestr o berthnasau sydd â'r hawl i fod yn rhan o'r drafodaeth ynghylch rhoi caniatâd i gymryd organau'r sawl a fu farw. Mae'r rhestr hefyd yn gosod gwahanol berthnasau yn eu trefn yn ôl pwysigrwydd eu barn, gyda gŵr neu wraig ar frig y rhestr a ffrind agos ar y gwaelod.

Esbonia Adran 54 (1) y Ddeddf mai ystyr 'oedolyn' yw unigolyn sy'n hŷn na 18 oed. Mae Adran 2 yn esbonio sut y gall plant fynegi eu caniatâd i'w horganau gael eu defnyddio ar ôl iddynt farw, ac yn ôl y gyfraith, gall plentyn fynegi ei fwriad yn ysgrifenedig. Nid yw'n fwriad yn y cynllun newydd i newid y gyfraith mewn perthynas â phlant, felly ni thrafodir Adran 2 Deddf 2004 ymhellach yn yr erthygl hon.

Yn ôl Adran 5 y Ddeddf, mae unigolyn yn cyflawni trosedd os yw'n tynnu organ o gorff heb y math o ganiatâd a ddisgrifiwyd yn Adran 3 Deddf Meinweoedd Dynol 2004.

Yn ogystal â'r math o ganiatâd a ddisgrifir yn Adran 3 y Ddeddf, rhoddir dewis i bobl ymuno â'r Gofrestr Rhoddwyr Organau. Cronfa genedlaethol, gyfrinachol yw'r gofrestr hon, sydd ar gael i feddygon gyfeirio ati ar fyr rybudd pan fo angen. Gall unigolion ymuno â'r gofrestr mewn nifer o wahanol ffyrdd. Gallant gofrestru gyda'u meddyg teulu, neu'n uniongyrchol trwy lythyr neu ar y we. Rhoddir cyfle i gofrestru wrth wneud cais am drwydded yrru, cerdyn yswiriant Ewropeaidd neu gerdyn mantais Boots. Mae 67 y cant o'r bobl sy'n rhoddwyr organau ar ôl iddynt farw yn bobl a ddewisodd gofrestru.

Pan fydd unigolyn yn marw heb gofrestru, a phan na roddir caniatâd gan y teulu na chan gynrychiolydd penodedig, ni roddir hawl i'r meddyg ddefnyddio organau'r unigolyn hwnnw.

Beth yw'r Gyfraith Newydd?

Bwriad y gyfraith newydd hon yw cynyddu nifer yr organau sydd ar gael, drwy ehangu ar y nifer o sefyllfaoedd lle gellir profi caniatâd y rhoddwr. Mae'r cysyniad o ganiatâd tybiedig ar gyfer rhoi organau yn un a drafodwyd ledled y byd ers nifer o flynyddoedd. Mae sawl gwlad yn Ewrop yn gweithredu cynllun o'r math hwn. Ar 8 Tachwedd 2011,

cyhoeddodd Llywodraeth Cymru Bapur Gwyn¹¹ fel dogfen ymgynghori ynglŷn â'i bwriad i newid y drefn bresennol. Ar 3 Rhagfyr 2012, cyflwynwyd Bil Trawsblannu Dynol (Cymru) gerbron y Senedd, ac yn dilyn cyfnod o ymgynghori a nifer o ddiwygiadau, pasiwyd y Mesur ar 2 Gorffennaf 2013. Yn ôl y gyfraith newydd, cyflwynir system newydd yn 2015 lle cofrestrir pob unigolyn heb ymgynghoriad, yn hytrach na rhoi'r cyfle i'r unigolyn gofrestru o'i wirfodd. O ganlyniad, bydd caniatâd yr unigolyn i'w organau gael eu defnyddio yn cael ei dybio. Os nad yw'n dymuno bod yn rhoddwr, bydd yn ddyletswydd ar yr unigolyn i ddatgofrestru. Mae'r rhai sy'n gefnogol i'r cynllun yn dadlau bod y dewis a'r hawl i benderfynu'n aros yr un fath, ond bod y cwestiwn a ystyrir gan yr unigolyn yn newid. Bydd y cwestiwn damcaniaethol yn newid o fod yn gwestiwn cadarnhaol i fod yn gwestiwn negyddol. Yn hytrach na gofyn, 'a hoffech roi caniatâd i'r wladwriaeth drawsblannu eich organau ar ôl i chi farw?', y cwestiwn damcaniaethol fydd, 'a fyddai'n well gennych beidio â rhoi caniatâd i'r wladwriaeth drawsblannu eich organau ar ôl i chi farw?'

Bydd y drefn newydd yn effeithio ar bobl dros 18 oed a fydd yn derbyn cyfle i fynegi eu gwrthwynebiad. Ni fydd plant sy'n iau na 18 oed yn cael eu cynnwys yn y cynllun. Er mwyn sicrhau bod gan bawb gyfle i wrthwynebu, bydd dyletswydd ar yr awdurdodau i gynnig gwybodaeth a manylion llawn mewn modd hygyrch i bawb. Yn ogystal, disgwylir i'r wybodaeth fod yn ddealladwy, a bydd angen trefniant swyddogol clir i alluogi pobl i'w heithrio eu hunain o'r cynllun.

Ni fydd pobl sy'n byw y tu allan i Gymru, ond sy'n marw yma, yn cael eu cynnwys yn y system newydd. Bydd y cynllun yn berthnasol yn unig i'r rheiny a fu'n byw yng Nghymru'n ddigon hir i fod yn ymwybodol o'r cynllun, ac a gafodd ddigon o gyfle i fynegi eu gwrthwynebiad. Os nad oes modd adnabod y sawl a fu farw, ni fydd caniatâd yn cael ei dybio.

Sefydlir ymgyrch o godi ymwybyddiaeth ymhell cyn newid y gyfraith, a rhoddir hawl i bob un newid ei feddwl ar unrhyw adeg. Mae'r Papur Gwyn, drwy gyfeirio at Ddeddf Galluedd Meddyliol 2005,¹² yn cydnabod ei bod hi'n anodd gwneud rhaniad syml rhwng y rhai sydd â'r gallu meddyliol i wneud penderfyniad o'r fath, a'r rhai nad oes ganddynt y gallu hwnnw. Pan fydd amheuaeth ynghylch gallu meddyliol y sawl sydd newydd farw, bwriedir y bydd meddygon a theulu'r unigolyn hwnnw'n cynnal trafodaeth er mwyn penderfynu a ddylid rhoi caniatâd i gymryd yr organau ai peidio.

Bydd y Gofrestr Rhoddwyr Organau yn parhau i fod yn weithredol yng Nghymru, a hynny er mwyn parchu dymuniad y rheiny na chânt eu cynnwys dan y drefn newydd; pobl o Gymru sy'n marw y tu allan i Gymru, ynghyd â phobl o'r tu allan i Gymru sy'n marw yma yng Nghymru.

Un o elfennau pwysicaf y drafodaeth yw pa ddylanwad fydd gan deulu'r ymadawedig ar benderfyniad y meddygon i ddefnyddio'i organau. Mae'r Papur Gwyn yn rhoi mwy o fanylion ar y mater hwn na'r hyn a geir yn y Mesur (Bil Trawsblannu Dynol (Cymru))

¹¹ <http://wales.gov.uk/consultations/healthsocialcare/organ/?lang=cy> (Cyrchwyd: 20 Tachwedd 2011).

¹² Deddf Galluedd Meddyliol 2005.

fel y'i cyflwynwyd. Roedd hi'n glir wrth ddarllen y Mesur gwreiddiol y cawsai teulu'r ymadawedig fod yn rhan o drafodaeth gyda'r meddygon cyn y gwneid penderfyniad i ddefnyddio'r organau, ond nid amlinellwyd union natur eu trafodaeth. Yr enw ar y math o gynllun sy'n ystyried dymuniadau'r teulu yw cynllun caniatâd tybiedig 'meddal' (*soft opt-out*). Mae'r Papur Gwyn yn cyfeirio at Adran 27 (4) Deddf Meinweoedd Dynol 2004 ac yn gosod perthnasau'r ymadawedig yn y drefn y dylai'r meddyg ymgynghori â hwy. Er enghraifft, yn ôl y rhestr hon, dylai'r meddyg ymgynghori â gŵr/gwraig/partner yr ymadawedig yn gyntaf, a ffrind agos (ers blynnyddoedd) yn olaf. Roedd y Mesur gwreiddiol yn defnyddio yr un rhestr yn union o bobl (perthnasau a chydabod yr ymadawedig) â Deddf Meinweoedd Dynol 2004, ond ni roddai flaenoriaeth i un berthynas dros y llall. Yr oedd ansicrwydd, fodd bynnag, ynghylch pwy a wnâi'r penderfyniad terfynol; y perthnasau, ynteu'r meddyg ar sail y wybodaeth a gawsai gan berthnasau'r ymadawedig. Er y cyflwynwyd llai o wybodaeth am natur cyfraniad y teulu yn y Mesur gwreiddiol, roedd Cymal 4 (4) (b) yn dweud na ddylid tybio caniatâd pe darperid gwybodaeth gan unigolyn – a oedd mewn perthynas ddilys â'r ymadawedig yn union cyn ei farwolaeth – a fyddai'n arwain unigolyn rhesymol at y casgliad na fyddai'r ymadawedig wedi cydsynio. Awgrymai hyn mai rhoi gwybodaeth i'r meddyg, yn hytrach na gwneud penderfyniad, yw dyletswydd y teulu. Roedd angen felly am fwy o eglurhad ynghylch union natur mewnbyn teulu'r ymadawedig. Dyma oedd prif gasgliad Pwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol y Cynulliad.

Er mwyn cadarnhau'r sefyllfa, cyflwynwyd diwygiad i Gymal 4 (4) y Mesur ym mis Mai 2013. Dyma eiriad terfynol Cymal 4 (4) fel y'i pasiwyd, sy'n diffinio'r amgylchiadau lle na bo'r caniatâd tybiedig yn ddilys, o ganlyniad i wrthwynebiad teulu neu gyfaill yr ymadawedig:

- '(a) os yw perthynas neu gyfaill ers amser maith i'r ymadawedig yn gwrthwynebu ar sail barn yr ymadawedig, a
- (b) phe deuai unigolyn rhesymol i'r casgliad bod y berthynas neu'r cyfaill yn gwybod mai barn ddiweddaraf yr ymadawedig cyn iddo farw ar gydsynio i weithgareddau trawsblannu oedd bod yr ymadawedig yn gwrthwynebu i gydsyniad gael ei roi.'

Mae'r cymal newydd hwn yn sôn am berthnasau'n gwrthwynebu yn hytrach na darparu gwybodaeth. Mae hyn yn newid sylweddol. Yn dilyn y diwygiad hwn, os bydd cyfaill neu berthynas i'r ymadawedig yn mynegi gwrthwynebiad ar sail gwybodaeth am ddymuniadau'r ymadawedig, bydd yn rhaid derbyn y gwrthwynebiad hwn os na ellir ei wrthbrofi.

Beth fydd y gyfraith newydd yn ei olygu?

Bu dadlau brwd ers awgrymu'r cynllun newydd. Cyfrannwyd at y drafodaeth gan nifer o bobl o sawl mudiad ac o sawl galwedigaeth, gan gynnwys meddygon, cyfreithwyr, gwleidyddion, elusennau ac arweinwyr crefyddol. Ceir sawl elfen i'r ddadl, ond ymddengys mai prif sail y drafodaeth yw'r cysyniad o berchnogaeth organau. Eir ati i sôn am elfennau eraill isod.

A yw hi'n briodol i'r wladwriaeth feddiannu organau unigolyn a fu farw os na fynegodd yr unigolyn hwnnw ddymuniad i'r perwyl hwnnw yn ystod ei fywyd? Dyma'r cwestiwn sy'n poeni sawl un, fel Dr Barry Morgan, Archesgob Cymru. Yn ôl Dr Morgan, mae cofrestru i roi eich organau ar ôl marwolaeth yn rhodd hael, ac ni ddylai'r wladwriaeth dybio bod ganddi'r hawl i'w cymryd.¹³ Dywedodd ef y byddai'r cynllun newydd yn gwneud organau yn 'eiddo i'r wlad'. Mae'r cyn-wleidydd Michael Portillo, ar y llaw arall, yn dadlau na fydd ei organau o unrhyw werth iddo ar ôl iddo farw, ac mae'r ffaith y gallant wneud daioni i rywun arall yn lleihau unrhyw bryder sydd ganddo am berchnogaeth y wladwriaeth ar ei organau.¹⁴

Yn ôl Cyfraith Gwlad (*Common Law*), ni cheir eiddo (yn yr ystyr gyfreithiol) yn y corff dynol.¹⁵ Ceir ansicrwydd ynghylch tarddiad yr egwyddor hon, ond fe'i cysylltir gan nifer ag Edward Coke, a ysgrifennai yn yr unfed ganrif ar bymtheg.¹⁶ Achos cyfreithiol diddorol iawn mewn perthynas ag eiddo yn y corff yw *R v Bentham* (2005).¹⁷ Yn yr achos hwn, roedd y diffynnydd yn lladrata o dŷ. Aeth i mewn i ystafell wely lle'r oedd y dioddefwr yn cysgu, ac wrth i'r dioddefwr ddiuno, dywedodd y diffynnydd fod ganddo ddryll gan fynnu arian. Daliodd ei law mewn siâp dryll, a chan ei bod hi'n dywyll yn yr ystafell, credodd y dioddefwr mai dryll a welodd. Daliodd yr heddlu y lleidr yn ddiweddarach, ac ymhlith sawl cyhuddiad oedd perchnogaeth ar ddryll ffug. Gan mai ei law oedd y dryll ffug, a chan fod ei law yn rhan o'i gorff nad y'i hystyrid yn eiddo, nid oedd yn euog o'r cyhuddiad. Dywedodd yr Arglwydd Bingham, pe bai llaw'r diffynnydd yn eiddo, byddai gan yr heddlu'r hawl i'w gymryd oddi wrtho gan iddo ei ddefnyddio i ddynwared dryll.

Mae sawl rheswm posibl pam nad yw'r corff yn eiddo i neb. Yn gychwynnol, mae'r cysyniad o berchnogaeth ar gorff yn anghyson â chrefydd nifer o bobl. Hefyd, mae perchnogaeth yn gysyniad cyfreithiol a grëwyd er mwyn gosod trefn ar gymdeithas, ac at hynny, mae'r gyfraith sy'n datgan na cheir eiddo mewn corff yn atal tlodion – neu rai sy'n agored i newid – rhag gwerthu eu horganau. Er hynny, mae'r gyfraith yn datblygu ac mae'r safbwynt traddodiadol wedi dechrau newid.

Mae sawl achos cyfreithiol wedi herio'r safbwynt traddodiadol hwn yn ddiweddar ac mae'r gyfraith wedi datblygu o ganlyniad i nifer o achosion pwysig. Eglura Deddf Dwyn 1968¹⁸ mai ystyr dwyn yw cymryd eiddo sy'n perthyn i rywun arall gyda'r bwriad o'i amddifadu'n barhaol ohono. Yn ôl y cysyniad traddodiadol, os na cheir eiddo mewn corff, nid yw hi'n bosibl dwyn darnau o gorff. Yn achos cyfreithiol *R v Kelly*,¹⁹ ar y llaw arall, cafwyd technegydd mewn ysbyty yn euog o ddwyn organau i'w defnyddio i ddysgu anatomeg. Mae'r dyfarniad yn yr achos hwn yn un o'r rhai pwysicaf wrth ystyried bodolaeth eiddo yn y corff.²⁰ Dywedwyd y gall organau droi'n eiddo os eir ati i'w trin neu eu paratoi'n fedrus.

¹³ <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-14998726> (Cyrchwyd: 18 Hydref 2011).

¹⁴ http://www.bbc.co.uk/iplayer/episode/b01by7cz/Moral_Maze_Organ_Donation (Cyrchwyd: 16 Chwefror 2012).

¹⁵ Quigley, M. (2009), 'Property: The Future of Human Tissue', *Medical Law Review*, 17 (3), 457.

¹⁶ Campbell, A. V. (2009), *The Body in bioethics* (Abingdon: Routledge-Cavendish).

¹⁷ *R v Bentham* (2005), UKHL, 18.

¹⁸ Deddf Dwyn 1968.

¹⁹ *R v Kelly* (1998), 3 All ER 741.

²⁰ Nwabueze, R. (2008), 'Donated Organs, Property Rights and the Remedial Quagmire', *Medical Law Review*, 16 (2), 201.

Elfen berthnasol arall i'r ddadl yw'r ffaith y dangosodd nifer o achosion y gellir bod yn berchen ar feinwe adfywiol (*regenerative tissue*). Yn achos *R v Welsh*,²¹ roedd gyrrwr meddw yn euog o ddwyn ar ôl cipio ei sampl wrin o swyddfa'r heddlu pan adawodd y plismon yr ystafell. Ceir achos cyfreithiol arall tebyg, sef *R v Rothery*,²² lle cafodd sampl gwaed ei ddwyn.

Mae achos cyfreithiol *Yearworth*²³ yn berthnasol i'r ddadl. Yn yr achos hwn, roedd sawl dyn a oedd ar fin cael triniaeth cemotherapi wedi rhoi sberm i'r ysbyty i'w gadw at y dyfodol rhag ofn y'u gwnaed yn anffrwythlon gan y driniaeth. Roedd nam ar yr oergell, a chollwyd y samplau sberm. Dyfarnodd Tŷ'r Arglwyddi fod y samplau sberm yn eiddo i'r dynion, a bod yr ysbyty yn atebol yn ôl cyfraith mechnïad (*bailment*). Mae'r achos hwn yn bwysig am ei fod yn newid y safbwynt traddodiadol ar berchnogaeth meinwe ddynol. Mae'n ystyried yr achos mewn termau mechnïad yn hytrach nag anaf, gan dorri tir newydd drwy gadarnhau'r egwyddor bod modd cael perchnogaeth ar gorff. Er bod yr achos hwn yn ymwneud â sberm yn hytrach nag organau, mae'r un egwyddor yn berthnasol i organau gan eu bod hefyd yn enghreifftiau o feinwe ddynol.

Felly, mae'r organau a dynnir o'r corff gan lawfeddyg, yn ôl achos *Kelly*, yn troi'n eiddo oherwydd bod gwaith y llawfeddyg yn ychwanegu rhinweddau newydd atynt. Dywedwyd hefyd yn achos *Kelly* y gall organau fod yn eiddo, os oes pwrpas iddynt y tu hwnt i fodolaeth yn unig. Gall organau a ddewiswyd er mwyn eu trawsblannu, felly, fod yn eiddo am y rheswm hwn yn unig. Y cwestiwn nesaf yw; eiddo i bwy yw'r organau pan ddônt yn eiddo? Er mwyn cael ateb i'r cwestiwn hwn, ystyriodd y llys yn achos *Kelly* achos *Dobson v North Tyneside*.²⁴ Achos yw hwn lle honnai teulu menyw a fu farw o diwmor ar yr ymennydd i'r ysbyty fod yn esgeulus. Er mwyn profi hyn roedd angen gweld darnau'r ymennydd a dynnwyd o'r corff yn ystod yr awtopsi. Cawsai'r ysbyty wared ar y darnau cyn hynny, a dadleuodd y teulu fod y darnau hynny o'r ymennydd yn eiddo iddynt hwy. Er mwyn ystyried a oedd yr ymennydd yn eiddo, ac os ydoedd, yn eiddo i bwy, edrychodd y llys ar achos o Awstralia, *Doodeward v Spence*.²⁵ Yn yr achos hwnnw, dywedwyd bod y llawfeddyg, neu dechnegydd sy'n gwneud y gwaith o droi organ yn eiddo, hefyd yn dod yn berchennog. Yn *Dobson*, penderfynwyd nad oedd y darnau o ymennydd bellach yn eiddo gan mai eu pwrpas oedd adnabod y salwch, a bod hynny wedi ei gyflawni. Ar y llaw arall, pe bai'r darnau'n eiddo, byddent yn eiddo i'r meddyg a oedd wedi eu paratoi.

Cadarnheir y safbwynt hwn yn achos cyfreithiol *AB v Leeds Teaching Hospital* yn 2004,²⁶ lle'r aeth rhieni ati i ddadlau nad oeddent wedi rhoi caniatâd i'r ysbyty gymryd a chadw organau eu plant. Mae'r achos hwn yn wahanol i'r trafferthion yn Ysbyty Alder Hey. Yno, torrwyd nifer o reolau clir ac roedd cyfarwyddwyr yn yr ysbyty wedi rhoi gorchmynion anghyfreithlon i'w technegwyr. Mae achos *AB v Leeds Teaching Hospital* yn fwy perthnasol i'r drafodaeth hon am ei fod yn fwy diweddar, ac am y codwyd nifer o

²¹ *R v Welsh* (1974), RTR 478.

²² *R v Rothery* (1976), RTR 550.

²³ *R v Yearworth* (2009), 3 WLR 118.

²⁴ *Dobson v North Tyneside* (1996), 4 All ER 474.

²⁵ *Doodeward v Spence* (1908), 6 CLR 406.

²⁶ *AB v Leeds Teaching Hospital* (2004), 2 FLR 365.

gwestiynau cyfreithiol. Dywedodd y llys fod yr ymchwiliadau post-mortem yn gyfreithiol, a bod y pathologydd – wrth wneud ei waith ar yr organau – wedi’u troi’n eiddo iddo ef ei hun. Y camwedd yn yr achos hwn oedd nad esboniwyd hynny na’i drafod gyda’r rhieni o flaen llaw.

Mae organau a baratoir i’w trawsblannu, felly, yn eiddo i’r ysbyty. Dengys hyn i ba raddau y newidiodd y safbwynt ar berchnogaeth.

Ymateb y cyhoedd i’r cynllun newydd

Roedd cyhoeddi’r Papur Gwyn yn ddechrau ar gyfnod ymgynghori a ddaeth i ben ar 31 Ionawr 2012. Yn ystod y cyfnod hwn, cynhaliodd Llywodraeth Cymru ei hymchwil ei hun. Comisiynwyd adroddiad annibynnol gan gwmni Beaufort Research Ltd, a bu i’r BBC gynnal arolwg hefyd.

Cyhoeddwyd canlyniadau cyfnod ymgynghori Llywodraeth Cymru ar 8 Mawrth 2012. Yn ystod y cyfnod hwn, roedd 1124 o bobl wedi cysylltu â’r Llywodraeth i fynegi barn. Roedd 642 o’r rheiny o blaid y cynllun, a’r 482 a oedd yn weddill yn erbyn.²⁷

Ar 18 Ebrill 2012, cyhoeddwyd canlyniadau cwmni Beaufort Research Ltd. Cynhaliodd y cwmni nifer o grwpiau ffocws ar draws Cymru. Ar y cyfan, cafwyd cefnogaeth i’r cynllun newydd o ganiatâd tybiedig.²⁸ Ar y llaw arall, dangosodd yr ymchwil hwn i nifer o bobl – cyn cymryd rhan yn y drafodaeth – gamddeall y gyfraith bresennol ynghyd â chamddeall yr hyn a gynigir. Tanlinellodd adroddiad Beaufort Research bwysigrwydd addysg a chyfathrebu clir â’r boblogaeth cyn gweithredu’r cynllun.

Yn ystod yr un cyfnod, dangosodd arolwg gan y BBC fod 63% o bobl yn cefnogi’r cynllun.²⁹ Cwestiynwyd y ffigurau hyn gan rai, drwy honni na allai cynifer o’r boblogaeth fod yn gefnogol i’r syniad. Maent yn honni, os yw mwyafrif y boblogaeth yn wirioneddol gefnogol i’r cysyniad, byddent eisoes wedi cofrestru fel rhoddwyr organau dan y system bresennol, a byddai mwyafrif y boblogaeth eisoes yn rhoddwyr organau. Nid oes sail i’r ddadl hon, gan ei bod hi’n bosibl i rywun gefnogi’r ddeddfwriaeth newydd heb ddymuno bod yn rhoddwr organau. Er enghraifft, ceir nifer o bobl a fyddai’n hapus i gael trawsblaniad organ, ond ni fyddent fyth yn dymuno rhoi organau. Byddai’r bobl hyn yn debygol o gefnogi mesur a fyddai’n cynyddu nifer yr organau sydd ar gael i gleifion, heb beryglu hawliau’r rhai na ddymunant fod yn rhoddwyr.

Moeseg Feddygol

Yn ogystal â chyfraith gwlad, mae angen ystyried cynlluniau o’r math hwn o safbwynt moesegol. Mae nifer o bobl a gyfrannodd at y drafodaeth ar y cynllun newydd o ganiatâd tybiedig yn pryderu am golli rheolaeth dros eu cyrff, ynghyd ag ymboeni am y cysyniad o gorff yr unigolyn yn dod yn eiddo i’r wladwriaeth. Er mwyn trafod y pryderon

²⁷ Llywodraeth Cymru (2012), *Ymgynghoriad – Crynodeb o’r Ymatebion. Cynigion ar gyfer Deddfwriaeth ar Roi Organau a Meinweoedd* (WG15008).

²⁸ <http://wales.gov.uk/about/aboutresearch/social/latestresearch/organdonation/?lang=en> (Cyrchwyd: 22 Ebrill 2012).

²⁹ <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-17226610> (Cyrchwyd: 1 Ebrill 2012).

hyn ynghyd ag asesu gwerth y cynllun yn gyffredinol, rhaid sydd wrth ystyried yr elfen foesol ac athronyddol.

Sefydlwyd moeseg feddygol ganrifoedd yn ôl, a cheir iddi bedair agwedd elfennol, sef 'ymreolaeth', 'haelioni', 'diniweidrwydd' a 'chyfiawnder'.³⁰ 'Ymreolaeth' yw'r egwyddor bwysicaf, ac mae ei phoblogrwydd wedi cynyddu ar hyd y canrifoedd.³¹ Ystyr 'ymreolaeth' yw hawl yr unigolyn i wneud ei benderfyniadau ei hun, a gellir ei briodoli i'r caniatâd a roddir gan glaf am driniaeth. Mae'r egwyddor hon yn berthnasol iawn i'r cynllun o ganiatâd tybiedig ar gyfer rhoi organau. Er mwyn cyfiawnhau'r cynllun newydd, mae angen profi nad amherir ar ymreolaeth yr unigolyn. Mae'r Papur Gwyn yn cyfeirio at bwysigrwydd ymreolaeth, gan esbonio'r camau a gymerir er mwyn parchu ymreolaeth y boblogaeth. Mae'r ddogfen yn esbonio sut bydd y Gofrestr Rhoddwyr Organau bresennol yn parhau i fodoli er mwyn galluogi'r rhai sy'n dymuno rhoi eu horganau i nodi hynny os hoffent, yn hytrach nag aros i'w caniatâd gael ei dybio. Esbonia'r Papur Gwyn hefyd sut y crëir cofrestr newydd ochr yn ochr â'r gofrestr bresennol. Ystyrir pedwar dewis mewn perthynas â ffurf yr ail gofrestr hon. Fe'u rhestrir isod:

Opsiwn A - cofrestr i Gymru o'r bobl nad ydynt wedi gwrthwynebu, a chofrestr o'r bobl sydd wedi gwrthwynebu.

Opsiwn B – Cofrestr i Gymru sy'n cynnwys enwau'r bobl nad ydynt wedi gwrthwynebu yn unig.

Opsiwn C - Cofrestr i Gymru sy'n cynnwys enwau'r bobl sydd wedi gwrthwynebu yn unig.

Opsiwn Ch – dim cofrestr(au), ond cofnod o wrthwynebiad yn cael ei roi i feddyg teulu'r unigolyn, a'i gadw yno.

Mae'r *Patients Association*³² yn elusen sy'n gofalu am hawliau cleifion. Maent yn gwrthwynebu'r cynllun gan ddweud bod y dewis yn un personol ac y dylid cael trafodaeth gyda'r teulu ym mhob achos. Maent yn dadlau nad oes modd cael system o dybio caniatâd sy'n addas i bawb.

Ystyr egwyddor 'haelioni'³³ yw hybu iechyd a gwneud pethau sydd o les i gleifion. Nod y cynllun newydd yw cynyddu nifer yr organau sydd ar gael i gleifion sy'n aros am drawsblaniad. Dros gyfnod o flwyddyn (2010-11), bu farw 51 o gleifion wrth iddynt aros am organ. Gwnaeth y Cyn-weinidog Iechyd, Lesley Griffiths, amcan y byddai'r system newydd yn cynyddu nifer y rhoddwyr hyd at 25 y cant. Byddai llwyddiant o'r fath yn cyd-fynd yn gryf gyda'r egwyddor o 'haelioni'. Ceir perygl wrth gwrs y gallai'r gyfraith newydd fod yn fethiant a bydd nifer y rhoddwyr organau'n disgyn. Ceir elfen o risg yn

³⁰ 'Autonomy', 'beneficence', 'non-maleficence' a 'justice': Herring, J. (2011), *Medical Law* (Oxford: Oxford University Press).

³¹ Rhodes, R. (2007), *Medical Ethics* (Oxford: Blackwell Publishing).

³² <http://www.patients-association.com/Default.aspx?tabid=192> (Cyrcwyd: 5 Gorffennaf 2012).

³³ Mason, J. K. a Laurie, G. T. (8fed argraffiad, 2001), *Law and Medical Ethics* (Oxford: Oxford University Press).

gysylltiedig â phob agwedd ar feddygaeth, ond mae gweithwyr iechyd a chleifion yn barod i gymryd risg pan fydd mwy o fanteision na pheryglon.

'Diniweidrwydd' yw'r egwyddor sy'n datgan na ddylai triniaeth beri niwed i gleifion. Mae'n egwyddor sy'n ennyn tipyn o drafodaeth, ond sy'n llai perthnasol i'r drafodaeth hon am y saif ei berthnasedd o fewn cyd-destun llawdriniaeth. Rhaid sydd wrth gydbwysedd, er enghraifft, rhwng y niwed a wna llawfeddyg, a'r lles a ddaw yn sgil y llawdriniaeth.

'Cyfiawnder' yw'r egwyddor sydd anoddaf ei mesur. Yn y cyd-destun meddygol, defnyddir y gair wrth sôn am ddosbarthu adnoddau prin. Mae hwn yn berthnasol iawn i'r erthygl hon yng ngolau prinder a gwerth organau, ac yn enwedig o ystyried bwriad y cynllun newydd i gynyddu'r nifer ohonynt sydd ar gael. Clywir sawl un yn dadlau bod gwastraffu organau iach yn anfoesol mewn achos lle nad yw'r sawl a fu farw wedi cofrestru.

Elfen ganolog i'r drafodaeth ar 'gyfiawnder' yw'r ffaith nad yw'r cynllun newydd yn amharu ar ryddid yr unigolyn, gan na thynnir yr hawl i ddewis oddi arno. Yr hyn sy'n wahanol yw natur y cwestiwn a roddir o'i flaen, cyn iddo benderfynu a yw'n dymuno rhoi ei organau ai peidio. Er mwyn osgoi anghyfiawnder, mae'n hanfodol fod yr awdurdodau'n gwneud yr oll sy'n angenrheidiol i addysgu'r cyhoedd am y newidiadau a'u goblygiadau.

Er y dadlau a fu, ceir cefnogaeth i'r cynllun oddi wrth y mwyafrif, sy'n allweddol i'w lwyddiant. Pe bai'r syniad yn amhoblogaidd, ofnir y gallai'r cyhoedd adweithio fel y digwyddodd ym Mrazil ym 1998, pan gyflwynwyd system caniatâd tybiedig ar gyfer rhoi organau er gwaethaf gwrthwynebiad y cyhoedd.³⁴

Casgliad

Gwelir yma enghraifft o Lywodraeth Cymru'n mynd ati i ymdrin â phroblem yn y maes iechyd, gan fanteisio ar bwerau newydd y Cynulliad Cenedlaethol drwy gynnig cynllun tra gwahanol i'r hyn a geir yng ngweddill y Deyrnas Unedig.

Mae'r cynllun gan Lywodraeth Cymru i gyflwyno system caniatâd tybiedig 'meddal' ar gyfer rhoi organau yng Nghymru yn un a esgorodd ar lawer o drafodaeth. Mae'r pwnc yn un sy'n ysgogi teimladau cryf o blaid ac yn erbyn, ac yn gyfle i greu newid sylweddol yn y gyfraith. Mynegodd nifer o bobl bryder ynghylch newid yn y berthynas rhwng unigolion a'r wladwriaeth. Trwy bwysu a mesur y gyfraith bresennol yn erbyn yr hyn a gynigir gan y cynllun newydd, awgrymaf na chaiff rhyddid yr unigolyn i ddewis a gwneud penderfyniadau ei effeithio gan y cynllun. Yr hyn sy'n newid yw natur y cyfrifoldeb a roddir ar unigolion; yn hytrach na mynegi awydd i roi organau, disgwylir iddynt fynegi eu gwrthwynebiad. Bydd y penderfyniad i fod yn rhoddwr (ai peidio) yn nwylo'r unigolyn, ac ni thybir caniatâd oddi wrth unrhyw un na chafodd gyfle i wrthwynebu.

³⁴ Csillag, C. (1998), 'Brazil abolishes 'presumed consent' in organ donation', *Lancet*, 352, 1367.

Erys un cwestiwn heb ei ateb; faint o wahaniaeth fydd o ganlyniad i'r Ddeddf newydd? Cytunaf â nod ac egwyddor Bil Trawsblannu Dynol (Cymru) fel y'i pasiwyd. Yn anffodus – yn fy marn i – tanseilir cryfder y Mesur oherwydd y modd y'i geiriwyd, ac yn ymarferol ni fydd y gyfraith newydd yn gwella sefyllfa cleifion yng Nghymru. Ofnaf hefyd y bydd y gyfraith hon yn lleihau nifer yr organau a fydd ar gael i'w trawsblannu.

Er mwyn i gynllun fel hwn lwyddo, mae gofyn iddo fod yn hawdd i'w ddeall, a bydd gofyn i'r rhai sy'n ei weithredu fod yn sicr o'r sefyllfa gyfreithiol. Bydd y gyfraith newydd yn gwneud y sefyllfa'n aneglur i feddygon ac yn gwneud eu gwaith yn anos.

Yn ôl y gyfraith bresennol, pan fydd unigolyn yn marw, ni cheir unrhyw amheuaeth o hawl y meddygon i ddefnyddio'r organau os yw'r unigolyn hwnnw wedi cofrestru fel rhoddwr. Os nad yw'r ymadawedig wedi cofrestru fel rhoddwr, yn ôl Adran 3 (6) (c) Deddf Meinweoedd Dynol 2004, gall ei berthnasau fynegi caniatâd i ddefnyddio'r organau. Felly, o dan y drefn bresennol, os nad yw'r ymadawedig wedi cofrestru fel rhoddwr, mae'r hawl i benderfynu a roddir caniatâd i ddefnyddio'r organau ai peidio yn nwylo'r teulu.

Yn ôl y drefn newydd, bydd y gofrestr rhoddwyr organau yn parhau i fodoli, ac felly bydd dymuniad unrhyw unigolyn sydd wedi cofrestru yn glir. Serch hynny, yn unol â'r drefn newydd, os nad yw'r ymadawedig wedi cofrestru fel rhoddwr, tybir ei ganiatâd yn yr un modd. Ar yr wyneb, ymddengys y sefyllfa'n glir, ond yn anffodus, yn sgil pryderon gwrthwynebwyr y Mesur ynghylch dymuniadau'r teulu, newidiwyd y Mesur trwy gyflwyno diwygiad i Gymal 4 (4) ym mis Mai 2013, er mwyn sicrhau lle ar gyfer gwrthwynebiad perthnasau a ffrindiau. Bydd y cymal hwn yn tanseilio pwrpas y ddeddfwriaeth yn llwyr ac yn ei wneud yn amhosibl i'w gweithredu. Yn ymarferol, nid yw'n debygol y bydd unrhyw feddyg yn dadlau yn erbyn gwrthwynebiad teulu'r sawl a fu farw, nac yn ei anwybyddu. Ceir perygl yn hynny, nid yn unig am y byddai gweithred o'r fath yn diffrïo enw da'r meddyg ac yn denu sylw'r cyfryngau, ond hefyd am y byddai'r meddyg hwnnw'n troseddu yn ôl Cymal 10 y Mesur, pe gellir profi nad oedd y caniatâd yn ddilys. Yn y fath achos, gallai'r troseddwr gael ei garcharu am 3 blynedd.

Y gwir yw, felly, yn ôl yr hen drefn ac yn ôl y gyfraith newydd, os nad yw'r ymadawedig wedi cofrestru fel rhoddwr organau, penderfyniad y teulu yw a gaiff yr organau eu defnyddio ai peidio. Fel y soniwyd eisoes, mae Adran 27 (4) Deddf Meinweoedd Dynol 2004 yn rhestru perthnasau'r ymadawedig yn ôl trefn pwysigrwydd eu barn. Gŵr/gwraig sydd ar ben y rhestr, felly ystyrir ei farn, neu ei barn, cyn aelodau eraill y teulu. Cymhlethir y gyfraith newydd ymhellach gan na sonnir am flaenoriaeth mewnbyn un berthynas dros y llall yn y rhestr o 'berthnasau dilys' a osodir yng Nghymal 19 (3). O ganlyniad, gallai achos godi lle byddai meddyg yn clywed safbwyntiau gwahanol gan wahanol aelodau'r teulu.

Y newid sylweddol a ddaw o ganlyniad i'r gyfraith newydd yw y bydd yn haws i bobl fynegi eu gwrthwynebiad i roi eu horganau wedi iddynt farw. Trwy ddatgofrestru, bydd yr unigolyn wedi mynegi eu barn yn glir heb unrhyw amwysedd.

O ganlyniad i fanylion y Mesur hwn, poenaf fod perygl i'r cyhoedd gamddeall, ac mai canlyniad y gyfraith newydd fydd gostyngiad yn nifer yr organau a fydd ar gael

i gleifion. Ofnaf na fydd pobl mor debygol o gofrestru fel rhoddwyr organau, gan y bydd trefn y gyfraith newydd o osod pawb ar y gofrestr (oni fynegir gwrthwynebiad) yn eu harwain at gredu nad oes angen gwneud hynny. Yn sgil aneglurder y sefyllfa, fel yr amlinellwyd uchod, byddai'n arfer da i bobl gofrestru fel rhoddwyr yn ystod eu bywydau, er mwyn osgoi unrhyw amwysedd ar ôl marwolaeth, ac er mwyn osgoi gwrthwynebiad posibl y teulu.

Yn fy marn i, mae Bil Trawsblannu Dynol (Cymru) fel y'i pasiwyd yn ddiffygiol ac ni fydd yn llwyddo yn ei nod, yn bennaf gan y'i tanseilir gan wrthwynebiad y teulu (yr hyn a elwir yn '*soft opt-out system*'). Yr unig drefn lwyddiannus fyddai '*hard opt-out system*' lle nad oes gan deulu'r sawl a fu farw unrhyw ddylanwad. Er hynny, gellir gweld o'r trafodaethau diweddar na fyddai'r cyhoedd yn cymeradwyo'r drefn honno, a byddai'r gwrthwynebiad iddi'n rhy fawr i'w chyflwyno.

Gobeithiaf fod y gyfraith newydd hon, serch hynny, yn gam i'r cyfeiriad cywir. Gobeithiaf y daw'r gymdeithas i ymgysylltu â'r cysyniad o ganiatâd tybiedig, ac y caiff y Ddeddf newydd ei diwygio a'i gwella maes o law er mwyn iddi fedru cyrraedd ei nod.

Y cam nesaf fydd i'r Bil Trawsblannu Dynol (Cymru) dderbyn Cydsyniad Brenhinol eleni, cyn dod i'w lawn rym yn 2015.

Llyfryddiaeth

Llyfrau a llyfrynau

- Campbell, A. V. (2009), *The Body in bioethics* (Abingdon: Routledge-Cavendish).
- Herring, J. (2011), *Medical Law* (Oxford: Oxford University Press)
- Jackson, E. (2ail argraffiad, 2010), *Medical Law* (Oxford: Oxford University Press).
- Llywodraeth Cymru (2012), *Ymgynghoriad – Crynodeb o'r Ymatebion. Cynigion ar gyfer Deddfwriaeth ar Roi Organau a Meinweoedd* (WG15008).
- Mason, J. K., a Laurie, G. T. (9fed argraffiad, 2013), *Law and Medical Ethics* (Oxford: Oxford University Press).
- NHS Blood and Transplant (26 Ionawr 2012), *Achieving the 50% increase in organ donation* (Bristol, NHSBT).
- NHS Blood and Transplant (2011), *Transplant Activity in the UK. Activity Report 2010/11* (Bristol, NHSBT).
- Rhodes, R., Francis, L. P., a Silvers, A. (2006), *The Blackwell Guide to Medical Ethics* (Oxford: Blackwell Publishing).
- Webley, L., a Samuels, H. (2009), *Complete Public Law* (Oxford: Oxford University Press).

Achosion

- AB v Leeds Teaching Hospital (2004), 2 FLR 365.
- Dobson v North Tyneside (1996), 4 All ER 474.
- Doodeward v Spence (1908), 6 CLR 406.
- R v Bentham (2005), UKHL 18.
- R v Kelly (1998), 3 All ER 741.
- R v Rothery (1976), RTR 550.
- R v Welsh (1974), RTR 478.
- R v Yearworth (2009), 3 WLR 118.

Deddfwriaeth

- Deddf Llywodraeth Cymru 1998.
- Deddf Llywodraeth Cymru 2006, Atodlen 7, Paragraff 9.
- Deddf Galluedd Meddyliol 2005.
- Deddf Meinweoedd Dynol 2004.

Erthyglau

- Council of Europe (2011), 'Newsletter. Transplant 2011' (Strasbourg, Council of Europe).
- Csillag, C. (1998), 'Brazil abolishes 'presumed consent' in organ donation', *Lancet*, 352, 1367.
- Nwabueze, R. (2008), 'Donated Organs, Property Rights and the Remedial Quagmire', *Medical Law Review*, 16 (2), 201-24.
- Quigley, M. (2009), 'Property: The Future of Human Tissue', *Medical Law Review*, 17 (3), 457-66.

Ffynonellau Electronig

- <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-14998726> (Cyrchwyd: 18 Hydref 2011).
- <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-17766968> (Cyrchwyd: 21 Ebrill 2012).
- http://www.bbc.co.uk/iplayer/episode/b01by7cz/Moral_Maze_Organ_Donation (Cyrchwyd: 16 Chwefror 2012).
- <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-17226610> (Cyrchwyd: 1 Ebrill 2012).
- <http://www.patients-association.com/Default.aspx?tabid=192> (Cyrchwyd: 5 Gorffennaf 2012).
- <http://wales.gov.uk/consultations/healthsocialcare/organ/?lang=cy> (Cyrchwyd: 20 Rhagfyr 2011).
- <http://wales.gov.uk/about/aboutresearch/social/latestresearch/organandonation/?lang=en> (Cyrchwyd: 22 Ebrill 2012).

Gwerddon

CYFNODOLYN ACADEMAIDD CYMRAEG

ISSN 1741-4261

9 771741 426008